

עבודת

דעת
אלקין אביך
ועבדו

גליון מיוחד לבחורי חמד • ערוכים מתוך משנתו של כ"ק מרן רבינו שליט"א

פטרון מערכת דעה:

נתנדב לע"נ הרה"ח זאב ב"ר משה ע"ה
וזו' האה"ח מרת פעריל ב"ר טובי' ע"ה

גליון רמ - פרשת ראה - שנת תשפ"ה

מהדורת זכרון ברוך: לע"נ הרה"ח ברוך ב"ר פנחס ע"ה - זוו' מרת שיינדל מלכה ב"ר אברהם ראובן ע"ה • הרה"ח יעקב צבי ב"ר מנחם ע"ה - זוו' רחל מינדל ב"ר יחזקאל ע"ה

משנת החסידות

פרשת ראה

ביאורים ויסודות מורחבים בתורת מרן הבעש"ט ותלמידיו זיע"א

מסילת ישרים

שיעורי השקפה ומוסר בדרך החסידות

לדעת הישכם אוהבים את ה' אלוקיכם:

התקוה הגדולה שיש
להשי"ת מכל יהודי
עמוד ה

• בתוך המאמר:

- מדוע לא גילתה התורה את מקום המקדש?
- במה מתדמים אומות העולם לבהמה?
- מהו שני אופני מלחמות היצר?
- נתינת הברכות והקללות בהר גרזים והר עיבל שייכת ליוסף הצדיק
- למה תרגמו התורה לשבעים לשון על הר עיבל דייקא?
- מדת החסידות צריכה עמל ודרישה רב

גער ה' בך השטן הבוחר בירושלים: שלימות ביטול היצר הרע ע"י העבודה בירושלים

שני חלקים בעבודת ה' - נגלה ונסתר

והביאור בכך הוא, כי בחילוק זה רמזה לנו התורה שישנם שני חלקים כללים ויסודיים בעבודת ה'; נגלה ונסתר, לא ראי זה כראי זה.

עבודת הנגלה: קיום המצוות המפורשות בשולחן ערוך

כי מצד אחד ישנו חלק העבודה של קיום הלכות התורה ומצוותיה כפשוטן, האסור והמוותר, כפי שניתנו לנו בסניג. ועל קיום מצוות התורה הוא שניתנו הברכות והקללות, וכדרך שכתוב (להלן כו, טו-טז) 'ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו', ארור מקלה אביו ואמו' וגו'. וחלק זה הוא ה'נגלה' שבתורה, שהרי כל אלו נמסרו בפירוש בשולחן ערוך ובספרי הפוסקים - איזה דבר מותר לעשות ואיזה אסור, ולפיכך נמי פירשה התורה בהדיא את מקום הר גרזים והר עיבל, שבהם קיבלו ישראל עליהם את השבועה לקיים חלק זה של קיום התורה והמצוות^(א).

חלק הנסתר: עבודת הלב - שאין בה הלכות קבועות

אך מלבד זאת, יש חלק נוסף בעבודת ה', והוא: 'חובות הלבבות', עבודת הלב והפנימיות, שהוא עבודה נעלית ועדינה יותר, ובחלק זה שבתורה לא נתפרשו להדיא ענייניו והלכותיו, כי אכן אין בו הלכות קבועות ומסוימות לומר עשה כך ועשה כך, אלא הדבר מוטל על כל איש נלבב להתעורר בעצמו, לחפש ולבקש דרכים כדי להתעלות בהם אל ה', ולעשות מסילות בלבבו, כי כל לבבות דורש ה' (ה"א בת. ט).

והנה עבודה זו שייכת לקדושת ירושלים ובית המקדש, כי שם מתקיימת העבודה שמצד פנימיות הלב, וכטעם 'ויהי עם ללבב דוד לבנות בית לשם ה' (מ"א ה, יז: ראה בארוכה בגליון רל"ז - פ"ר דברים דה"א שתא). ומאחר שחלק זה שבתורה הוא בהסתר, ולא ניתנו בו הלכות מפורשות וכו', לכן נמי סתמנו התורה, ולא גילתה בהדיא איזהו מקומן של ירושלים ובית המקדש, ומכלל דבעיא דרישה וחקירה, וזה להורות לנו על עבודה נעלה זו שלא נמסרה באופן גלוי.

ב.

העבודה הפשוטה: הגברת השכל על הנפש הבהמית

ונבוא בעז"ה להרחיב הדיבור בענין שני חלקים אלו שבעבודת השי"ת.

יצר לב האדם רע מנעוריו

דהנה פשוט עבודת ה' הבאה ע"י קיום תורה ומצוות המפורשות להדיא, היא באופן התגברות

הר גרזים והר עיבל לעומת ירושלים וביהמ"ק - כנגד חובת הגוף וחובות הלבבות

א.

רבינו הסימנים על מקום הר גרזים והר עיבל

וְהָיָה כִּי יְבִיאֲהוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָם כָּאֲשֶׁר לְרִשְׁתָּהּ וְנִתְּנָה אֶת הַמְּרִכָּה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַמְּקִלָּה עַל הַר עֵיבָל, הֲלֹא הֵמָּה כַּעֲבַר הַיַּרְדֵּן אַחֲרַי דֶּרֶךְ מִבּוֹא הַשָּׁמַיִשׁ בְּאֶרֶץ הַפְּנֵעֵי הַיַּיִשׁ בְּעָרְבָה מִזֵּל הַגְּלִיל אֲצֵל אֲלוֹנֵי מְרֹה (יא, כו-כט). הנה יש להתבונן בדבר פלא שמצינו כאן בפרשה בלשון הכתובים. והוא, כי כאשר באה התורה לדבר בענין נתינת הברכות והקללות על הר גרזים והר עיבל, הנה בזה הדגיש הכתוב לכתוב בהדיא ובבירור את מקום ההרים הללו, ולא עוד, אלא שריבתה בו התורה בסימנים רבות, ודקדקה לכתבו בפרטי פרטים - 'בעבר הירדן, אחרי, דרך מבוא השמש, בארץ הכנעני היושב בערבה' וגו', וכל זה כדי להורות לנו בדיוק היכן הוא מקום זה, ושלא נוכל לבוא בו לידי טעות.

לעומת כן, מקום המקדש בעיא דרישה

אולם מיד אחרי כן בהמשך הפרשה, כאשר מיירי הכתוב בענין קדושת ירושלים ובית המקדש, שם לא כתבה התורה היכן הוא המקום הנבחר לכך, וגם לא רמזה אליו כלל, אלא נאמר (ב. ה. א) - 'כִּי אִם אַל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִקֵּל שֶׁשִּׁיטְכֶם לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִרְדְּשׁוּ וְבָאתָ שָׁמָּה, וְהִבַּאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם' וגו', ודרשו חז"ל (ספרי דברים פיסק ס"א) 'דרוש על פי נביא'. ואכן חוינן שעסק שלם היה לו לדוד המלך ע"ה עד שעלה בידו למצוא את מקום המקדש, ולא עלה לו הדבר בקל, וכדכתיב (תהלים קלב, א-ה) 'זכור ה' לדוד את כל ענותו, אשר נשבע לה' וגו', אם אבוא באוהל ביתי, אם אעלה על ערש יצועי, אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה, עד אמצא מקום לה".

ומעתה מתעוררת כאן תמיהה גדולה, מה נשתנה זו מזו, מדוע כשכאנו להר גרזים והר עיבל, שם הקפידה התורה להורות לנו בדיוק את הדרך שנעלה בה להרים האלו, ואילו בנוגע לירושלים ובית המקדש, לא רצתה התורה לגלות לנו היכן הוא מקום המקדש הזה, וגם לא נתנה לנו שום רמז עליו, ורק ציוה 'לשכנו תדרשו ובאת שמה'.

פטרון הגליון - מנחם-אב

נתנדב ע"י ידידנו הנכבד

מוהר"ר ר' יוסף ניסענפעלד הי"ו

זכות הפצת התורה יעמוד לו ולכל משפחתו

ב. עבודה הפשוטה - הגברת השכל לעומת כח התאווה, כיתרון האור מן החושך. 'ראה' לשון יחיד - כנגד הברכה, השכל המאחד כל המידות, 'לפניכם' לשון רבים - כנגד הקללה שאין בריבוי התאוות אחדות וחבור.

ג. קליפת עריות כוללת כל התאוות, ובני ישראל הם 'אדם' ולא בהמה - שהם הע' אומות ההולכים אחר תאוותם. מרת יוסף - שכל התורה, כי אין מחשבת עריות אלא בלב פנוי מוחמה. ובכח התגברותו על יצרא דעריות במצרים זכה להגביה לשון הקודש כנגד הע' לשון שהיכיר, והעלה את ניצח'ק מהם - כשמו 'צפנת פענח' - הר גזרים והר עיבל בער' - שכם - חלקו של יוסף, ושם תרגמו את התורה בע' לשון - להוציא את ניצוצי הקדושה מהם.

כח הנשמה על חלק נפש הבהמית. כי הנה, הקב"ה קבע בתוך נפש האדם 'יצר הרע', המפתה אותו בכל עת ובכל שעה לעשות הרע בעיני ה' ח"ו, ולהימשך אחר תאוות גשמיות וארציות, וכענין דכתיב (בראשית ו, ה) 'וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום'.

אור השכל מניע את כח היצר

ובכדי שיוכל כל אדם להתגבר על על תאוות הנפש הבהמית והסתות היצר, הטיב הע' הש"ת בעצם נפש האדם את כח השכל והחכמה, אשר מצידם יש בידי לנצח ולהכניע את יצרו הרע, כי המח שליט על הלב בתולדתו (וה"ק ח"ג ד"ב), ובכוחו להטות את היצר לצד הטוב.

ועל זה אמר החכם שלמה המלך (קהלת ב, יג) 'וראיתי איך שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור על החושך', כלומר, כי כדרך שהאור הוא חזק יותר מן החושך, ומיד בבוא האור מסתלק החושך כרגע וכדרך ממילא, כן נמי הוא יתרון החכמה מן הסכלות, כי כל התאוות הבהמיות הינם רק הסתר וחושך המעלימים על אמיתות הטוב, וטחים את עיני האדם מלראות את האמת, ואילו כאשר אור השכל מאיר אל האדם, ואינו נפתה אחר הרוח שטות שבקרבו, אזי מיד בטלים ומבוטלים כל תאוות עולם הזה, ויש בכוחו להתגבר עליהם ולהכניעם תחת ידו. וכדברי החכם מכל אדם' שם בהמשך (ט, יד-טו) 'עיר קטנה ואנשים בה מעט, ובא אליה מלך גדול וסבב אותה וגו', ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו'.

השכל מאחד את כל המידות - לעומת התאוות שאין בהן אחדות

עוד זאת נכללת בהנהגת השכל - לעומת כח התאוה שבנפש הבהמית, בכך שהשכל מעמיד את כל המידות על מקומן הראוי, ובידו לסדר הכל בסדר נכון, דבר דבור על אופנו, באופן שלא תהא שום תערובת וסתירה ביניהן, אלא כולן יפעלו ביד, כקומה אחת שלימה אשר כל חלקיה תואמים זה לזה. ולעומת זאת היצר הרע ותאוותיו נבניות על יסוד השקר והפירוד, שהרי ישנם הרבה מיני יצר הרע שונים זה מזה, וכל תאוה אינה תואמת את זולתה, כי האחת סותרת את השניה, ואין ביכולתם להתאחד כלל, וכטעם 'לתאוה יבקש נפרד' (משלי יח, א).

והנה מצד זה יכול ג"כ כל איש משכיל לעמוד על יתרון האור לעומת החושך, כי כאשר הוא רואה את ריבוי הסתירות וההפכיות שישנן בכל התאוות - המעידות על אפסיותן והעדר אמיתתן, אזי יש בכוחו להתגבר על התאוות הפחותות האלו, ולנצח את יצרו הרע, וכדברי החובות הלככות (שער יחוד המעשה פ"ה) בדברו על כח היצר 'וכמה היא קרובה מפלתו ואיבודו מהר - אם תרגיש לחולשתו'.

הכנעת היצר הרגיל היא ע"י החכמה

עכ"פ מבואר, שהאופי להכניע את היצר הרע וכח המתאוה - שהיא מלחמת היצר דעלמא, הוא ע"י התגברות אור השכל, המאיר את האדם ברכיני ומדריך אותו בנתיבותיו, שלא להטות מדרך המלך אל ארחות עקלקלות, ושלא לשתות מים המרים והמאירים של הס"א ונפש הבהמית.

'ראה אנכי נותן לפניכם ברכה וקללה'

והנה על כך פנה משה רבינו כאן לכלל ישראל באמרו להם 'ראה אנכי נותן לפניכם ברכה וקללה', כלומר שהבחירה ניתנת ביד כל אדם לבחור בטוב או בהפכו. כי אם ישמע לקול ה' אלוקיו וישמור את כל מצוותיו, אזי יחולו עליו כל הברכות הכתובות בספר התורה הזה - הנאמרים על הר גזרים. ומאידך, אם יסיר מן הדרך אשר הקב"ה מצוה אותו, וידרך זו נרמזת בלשון היצר הרע, אזי יוכלל הוא בכלל הקללות שדך הר עיבל.

'ראה' - לשון יחיד, כנגד צד הברכה. 'לפניכם' - לשון רבים, כנגד צד ההיפך

ובזה יובן גם לשון המוקשה שבכתוב, שדקדקו בו המפרשים על שפתח בלשון יחיד 'ראה', וסיים בלשון רבים 'לפניכם', ולפי דברינו יש לומר, שבכך רמז משה רבינו לישראל, מה שיראו (ראה) בעיניהם את הבדל הברכה מן הקללה, אשר מכה זה יעמדו על יתרון האור על החושך, ויעלה בידם להתגבר עליו.

ועל כך קאמר 'ראה אנכי נותן לפניכם ברכה וקללה', כלומר שהנני נותן לפניכם שני דרכים: דרך אחת נובעת ממקור האחדות - ממאמר 'אנכי ה' אלקיך' (שמות כ, ב), אשר נאמר כן בלשון יחיד, לכל אחד ואחד מישראל, להורות על שבצד זה שורה אחדות וחבור. ודרך זו נרמזת בלשון יחיד 'ראה' שפתח בו הכתוב, וקאי על חלק ה'ברכה'.

ולעומת זאת - המשך משרע"ה - הנני נותן לפניכם את הקללה, האליה רמז בלשון רבים 'לפניכם', אחר שדרך זו נמשכת מעלמא דפירודא, כי אין בה שום אחדות והתחברות כנ"ל, והיא מקור הקללה אשר תחול על מי שישים פעמיו ללכת אחר יצרו הרע.

ג.

הפנועת השבעים אומות ע"י שבירת היצר

כל התאוות כלולות בקליפת עריות

והנה עבודה זו של התגברות השכל לעומת כח התאוה ויצר הרע, היא חלקו ועבודתו של יוסף הצדיק, וכדיבואר.

כי הנה נודע שכל התאוות כלולות בתאוות הזנות, וכדרך שכתוב בספ"ק ליקוטי מוהר"ן (קמא, תורה י"ט) 'שקליפת עריות היא קליפה הכוללת את כל השבעים אומות. והיינו, כי אע"פ שכל האומות נפרדו ללשונותם לארצותם בגוייהם, ויש לכל אחת מהן מהות שונה ותאוה אחרת מחבירתה, בכל זאת כולן נמצאות תחת קליפת העריות, כי היא הכוללת הכל'.

והרי אומות העולם נחשבים כמו בהמה לעומת בני ישראל, וכפי שלמידים מהפסוק (יחזקאל לד, לא) 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם' - 'אתם קרויין אדם ואין העובדי כוכבים קרויין אדם' (יבמות סא). ואכן ה'אדם', מצד מה שהיינו ולא בהמה, עליו להתגבר על נפשו הבהמית ולהיות בו אדם, ולא להימשך אחר תאוות שפלות וגופניות. והעיקר בזה הוא להיות שומר הברית, להתגבר על היצרא דעריות, וזה נהיה מכה השכל שנטע בו הש"ת שביכולתה לעצור נגד כח המתאוה.

השליטה על כח התאוה ע"י חכמת התורה

ובענין זה נודעים כמה דברי הרמב"ם ז"ל, שכתב (אסו"ב כב, כא) 'שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה', והיינו כדברינו, שהדרך לבטל ולהכניע את כח התאוה שבאדם - שבעיקרו הוא יצרא דעריות כאמור, הוא בהתגברות השכל והחכמה, כי בלב העוסק בחכמה ובשכליות אין מחשבת עריות מצויה.

ואכן מצוינו שיוסף, הצדיק יסוד עולם, המתגבר ומכניע את יצר התאוות, מקושר בכתב לחכמת התורה, וכמו שכתוב אצלנו (בראשית לו, א) 'כי בני זקונים הוא לו', ופירש התרגום 'ארי בר הכים הוא ליה', הרי שיוסף הצדיק מקושר לכח השכל והמה, ובכך יש בידו לשלוט על יצרו הרע, ולהכניע את כח התאוה של נפש הבהמית (ראה בארוכה בגליון ר"ח - פר' ויגש הדאי שמתא).

יוסף הצדיק התגבר על קליפת העריות של הע' לשון

וכמו כן ירד יוסף הצדיק למצרים, מקום ערות הארץ, השטופים בתאוות ובעריות, והתגבר שם על היצרא דעריות במעשה דאשת פוטיפר, ובה הכניע את כל הע' לשון - שכללם הוא קליפת זנות - תחתיו, על שזכה גם להוציא את כל הניצוצות שבידם אל הקדושה, וכדיבואר.

כי הרי מצד אחד רואים שיוסף הצדיק היה בקי בכל הע' לשונות, וכמו שדרשו ז"ל (סוטה לו) בפסוק (תהלים פא, ו) 'עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים, שפת לא ידעתי אשמע', וכמו כן קרא לו פרעה - שהיה ראש לכל האומות בדורו - בשם 'צפנת פענח' (בראשית מא, מה), שהוא לשון ארמי ולא לשון קודש. אך מאידך גיסא מצוינו שגם בהיותו במצרים היה רבוק בלשון הקודש - אשר נודע מהרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים ח"ג פ"ה) 'שלושן זה נקרא כן על שם שאין בו שמו ללענין תאוה וזנות, וכתבתי בה' (שם מה, ז) 'כי מהדבר אליכם', ופירשוהו חז"ל 'כיר' צג, י; הורב ב"ש"י' דהיינו שהוא מדבר בלשון הקודש. הרי שגם בעת שהיה יוסף הצדיק נטמע בתוך הע' לשון, והיינו שהתגברה עליו טומאת כל האומות, בכל זאת היה הוא זוכר תמיד את לשון הקודש, ולא נתעברה בו כלום מטומאתם.

בכך גילה את האור הגנוז בתוך הע' לשון

ובכח התגברותו על יצרא דעריות, הנה לא די שלא חלה בו זוהמת האומות והסס"א, אלא בכך הצליח גם לגלות את האור הנמצא בתוך השבת השבעים לשונות עצמם, עד שהעלה מהם הרבה ניצוצי הקדושה. ודבר זה עצמו נרמז בשם 'צפנת פענח' שקרא לו פרעה, שפירושו: מפענח את הצפונות, לרמז על כך שבעבודתו זכה לגלות את האור הגנוז בתוך הע' לשון, וזה ע"י הכנעתו את היצרא דעריות לצד הקדושה (ויש בכל זה אריכות ואכ"מ).

הר גזרים והר עיבל היו בנחלת יוסף הצדיק

והנה מאחר שנתבאר שחלק עבודה זה של מלחמת היצר וההתגברות על הנפש הבהמית הוא ענין הברכה והקללה שניתנו על הר גזרים והר עיבל, - הנה כי כן מצוינו שהרים הללו היו בחלקו של יוסף הצדיק. שהרי מבואר בכתוב שמקום עמידתם הוא אצל אלוני מורה, וכתב רש"י: 'אלון מורה - הוא שכם, שנאמר (שם י, ה) עד מקום שכם עד אלון מורה', והרי שכם הוא עירו של יוסף, שהנחיל אותו יעקב אביו, וכמו"כ (שם מה, כב) 'ואני נתתי לך שכם אחר על אחיך', ופרש"י [בפירושו הא']: דהיינו עיר שכם ממש, והיא היתה נחלתו, וכמו"ש (יהושע כד, לב) 'את עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם', ונמצא שההרים האלו עמדו בנחלת יוסף, וזה להורות על שענין התורה והמצוות שקיבלו עליהם בני ישראל, הוא עבודת יוסף הצדיק, שעניינה - התגברות השכל על היצר הרע ונפש הבהמית.

תרגום התורה בע' לשון בהר עיבל - רומז להכנעת השבעים אומות

וכמו כן, כדרך שאמרנו שיוסף הצדיק בכח התגברותו על היצר הרע, הוציא את ניצוצי הקדושה של השבעים לשון, הכי נמי מצוינו שתרגמו את התורה בהר עיבל בע' לשון, וכדכתיב להלן בפר' כי תבוא (פ"ה ד-ה) 'וזהו בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל וגו', וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב', ופרש"י בשם חז"ל (סוטה לב): 'בשבעים לשון'. והיינו שהר עיבל, שעליו ניתנו את הקללה - הנמשכת מן היצר הרע של הע' אומות, הנה כאשר מתגברים על היצר, ומקיימים את כל הארורים שנאמרו על הר זה, אזי זוכים להכניע את השבעים אומות, ולהוציא מהם את חלקי הקדושה - שהוא ענין התורה המתורגמת בע' לשון⁽²⁾.

א. וכן מצוינו שייכות ה'נגלה' שבתומ"צ להר גזרים והר עיבל, במה שדרשו חז"ל (סנהדרין מ"ג הובא ברש"י) בפסוק (להלן כ"ט, כח) 'הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו', שהטעם שנקוד על 'לנו ולבנינו' הוא ללמד, שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הידן, משקבלו עליהם את השבועה בהר גזרים ובהר עיבל, ונעשו גרבים זה לזה, עכ"ל. הרי ששם קיבלו עליהם ישראל את חלק הנגלה שבתורה.

ב. ויש לרמז בלשון הכתוב 'ותבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב', תיבת 'ונכתבת' בגימ' 'צפנת פענח', כענין יוסף שגילה את הצפונות של הע' לשון. ונתבאר שע"י תרגום זה נעשה בירור מהשבעים אומות, ודבר זה נרמז במה שנאמר שם (פסוק ז') 'ותבת שלמים ואלתה שם ושמתח לפני ה' אלקיך', ומיניה ילפינן (פסחים קט) שאין שמחה אלא בבשר', וזה מרמז על השמחה המתעוררת ע"י העלאת ניצח"ק של הע' אומות. כי 'בשר' עולה כמספר 'אדום ישמעאל', וכן הוא אותיות 'ב' שר', ורומז על שני אומות אלו, שהן

עכ"פ מבואר, שפשטות העבודה המוטלת על כל איש ישראל לעשות, היא התגברות כח השכל לעומת התאוות, ברכה כנגד קללה, וזהו חלק הנגלה של קיום תורה ומצוות, אשר לפיכך פירשה התורה בהדיא בפרטי פרטים היכן הוא המקום אשר עליו ניתנו הברכה והקללה, מכיון שכל העבודה הלזו, וכל עול התורה והמצוות שקבלו עליהם בני ישראל בכרית ושבועה על הר גזרים והר עיבל, היא עבודה הנעשית באופן של נגלה כניל.

ד.

שורש היצר הרע - להתיצב על ה'

עבודת דהמע"ה וירושלים - מדת החסידות שמצד פנימיות הלב

אמנם למעלה מעבודה פשוטה זו שניתנה על הר גזרים והר עיבל, ישנה עבודה נעלה ופנימית יותר הנעשה בירושלים ובבית המקדש כניל, והיא עבודת הלב השייכת לעול המלך ע"ה, וכענין 'לבב דוד' הנ"ל, וכן נאמר עליו 'ש"א טו, ז' 'וה' יאהא ללבב, כי עבודתו להשי"ת היתה מצד פנימיות הלב, והיא עבודת ציון וירושלים, וכטעם 'ציון עיר דוד' (ע"פ ש"ב ה, ז).

ועבודה זו שייכת למדת החסידות, כי היא נעלה מהעבודה הפשוטה והנגלה שניתנה בשכם. ואכן חסידות היא מדרשו של דוד המלך, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות נוז) 'הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות', וכן 'הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות'. והרי במילי דחסידו לא שייך לסדר שולחן ערוך מדוקדק והלכות ברורות מה לעשות בכל עת ומקום, כי היא עבודה התלויה באובנתא דליבא, ולפיכך לא נתפרש בהדיא גם את מקום ירושלים וביהמ"ק, וכנ"ל בריש המאמר, אלא אדרבה, התורה הרגישה על כך 'לשכנו תדרשו ובאת שמה', להורות שכל הרוצה להתעסק בעבודת החסידות, עליו לדרוש זאת ולחקור עליה במאד מאד, וכטעם 'ציון היא דורש אין לה' - מכלל דבעיא דרישה (ירמיה ל, יז: ר"ה ל).

היצר הרע מתיצב גם נגד ה' ודאי

וביאור הענין - ע"פ האמור לעיל - הוא, כי צריך לידע שמלבד היצר הרע הפשוט, שהוא כח המפתה והמאורע שבתוך כל בן אדם המשתדל לפתות את הבריות ולהחטיאם, שבענין זה אכן פועל היצר הרע כשליח מאת ה', וכמשל הנודע מהוזה"ק (ח"ב ספג) מהזונה שהעמיד המלך כדי לפתות את בנו, עיי"ש. - הנה מלבד זאת ישנו יצר הרע גדול מזה, והוא כח היצר המתנגד לעומת השי"ת בעצמו, והיינו שהוא אינו מסתפק בקיום שליחותו לבד כנגד בני אדם, אלא הוא מתיצב כנגד הקב"ה עצמו כביכול.

ודבר זה אנו למידיים מהא דכתיב (איוב א, ז) 'יהי היום ויבואו בני האלקים להתיצב על ה' ויבאו והטן במוטם', וביאור בזה"ק (שם לב) שהשטן בא 'להתיצב על ה' ודאי', כלומר שהוא עומד ומקטר על השי"ת בעצמו. ועומק הדבר הוא, כי השי"ת ברא אותו באופן כזה, שיהא לו כוחות להיותו כמציאות המתנגדת לעומת הקדושה עצמה, על ה' ודאי.

שוחט חייב משום צובע - שצובע עבירות למצוות

עוד נראה כן, ממאמר הבעש"ט הק' ז"ע (הובא באורח חיים פ"ה לך), על הא דאיתא בגמ' (שבת עה) 'שוחט משום מאי חייב, אמר רב משום צובע', וכתבו שם התוס' בלשונם 'אשוחט דעלמא קאי', וביאר הבעש"ט ז"ע, שהכוונה על המלאך המות, שהוא השוחט של עלמא, ואיתא בגמ' (סוכה ב) שלעתיד לבוא ישחטנו הקב"ה, ועל כך מקשה כאן הגמ' 'משום מאי מחייב', הלא השי"ת ברא אותו כדי להסית בני אדם, ולתכלית שיהא שכר ועונש, וא"כ מדוע חייב הוא מיתה, הלא הוא עושה רצון קונו. ועל כך קאמר רב שחייב 'משום צובע', כלומר, שהוא צובע עצמו, ומסית לבני אדם שיעשו עבירות, ומראה להם פנים כאילו עושים מצוות, ובאמת לא ניתנה לו רשות אלא להסית בני אדם שיעברו עבירות, ולא שיצבע עצמו כאוהב נאמן המצוה על הטוב, ועל כן הוא חייב, עכת"ד.

אך לכאורה הא גופא קשיא, כי הרי אם לא נתמנה היצר הרע אלא להסית בני אדם לחטוא, מנין לו הכח לחדש דבר מעצמו, ולצבוע את העבירה למצוה. אלא בהכרח כמו שאמרנו, כי הוא עומד גם כנגד הקב"ה כביכול, וכך העמיד אותו השי"ת, להיותו כבעל כח לעצמו העורך מלחמה נגד פני א-ל, ומצד זה יש בכוחו לפעול גם פעולות כאלו שלא ניתנה אליו רשות לעשותן.

ה.

בביהמ"ק זוכים לשלימות אלוקית - כנגד השטן העומד על ה'

השטן העומד נגד ה' - יצרא דעבודה זרה

והנה גם נתבאר לעיל שהיצר הרע הרגיל העומד נגד בני אדם הוא יצרא דעבירות, הכוללת כל התאוות, הנה בכאן נאמר שמלחמת השטן בהתיצבו על ה' היא בענין עבודה זרה ומינות. כי הרי עצם התנגדות השטן - שהוא נברא, על השי"ת - הבורא

עולם, הרי זה בבחי' מינות ואפיקורסות. וכמו כן, כל יצרא דעבודה זרה אינו מתעורר מכח נפש הבהמית, אלא הוא מצד השטן העומד על השי"ת עצמו, ובענין זה רוצה גם להכשיל בני אדם.

המלחמה ביצר זה - מצד מדת החסידות

והנה פיתויים כאלו אי אפשר להכניע בכח השכל והחכמה בלבד - שביכולתם להתגבר על כח המתאווה, אלא צריך להשתתף עם זה גם פנימיות הלב, שהיא מדת החסידות, וכמו שיבואר.

כי הנה באמת, מלחמה זו שייכת להקב"ה עצמו, וא"כ לכאורה מה לנו להתערב בה, ומדוע צריכים אנו להתעורר על ריב לא לנו, הלא י' לנו להילחם ביצר הרע הפשוט המפתה אותנו לתאוות ולעבירות.

ופשטות היישוב בזה הוא, שזהו אכן מטעם מדת החסידות, והיינו שהעבודה הפשוטה הניתנת לבני אדם היא: להתגברות על היצר הלחום עם כוחות האדם עצמו, יצרא דעבירות, וזהו חלקנו ונחלתנו שמצד האדם. אך באופן לפנינים משורת הדין, כדרך מדת החסידות לעשות יותר מכפי שנצטווה, אנו משתדלים גם להכניע את היצר הרע העומד נגד השי"ת, שהוא יצרא דעבודה זרה.

אי אפשר לנצח אותו רק בכח אלוקי

אך ביתר עומק יבואר הדבר ביותר. וזה, כי מאחר שאמרנו שיצר זה עומד באמת כנגד ה', וכל כוונתו אינה אלא על ה' ודאי, מעתה אי אפשר לעמוד עליו כראוי ולהכניעו לגמרי אלא בכח אלקי ממש, ואילו הכוחות הפשוטים - השכל והמח - שנחננו האדם להתגבר בהם על יצרו, לא יצליחו לשעבד לגמרי את יצר שורשי זה, וממילא גם לא שייך לדרוש מן האדם להכניעו לגמרי.

כי בשלמא במלחמת השכל נגד התאוה, אפשר לתבוע מן האדם שישליט את שכלו על תאוותיו, שאכן זה יש בכוחו לעשות. אמנם כאשר היצר הרע מתגבר על השכל עצמו, ומשתדל להביאו לידי מינות ואפיקורסות, אזי הגם שבודאי שכליות היצר הרע אינם שכליות אמיתית, ואין זה אלא פיתוי בעלמא, מכל מקום מכיון שהוא פועל ע"י השכל עצמו, מעתה אין ביד האדם לעמוד עליו אלא בכח עליון שיברר אצלו את השכל על אמיתתו, ובכך יוכל להתגבר על יצרא דעבודה זרה^(ז).

מדת החסידות - התעוררות כוחות האלוקיים הנטועים באדם

ודבר זה - לפעול ע"י כוחות עליונים שהינם למעלה מכוחות אנושי - שייך למדת חסידות, שעניינה לעשות יותר מן המצווה והיכולת הפשוטה.

ועומק הדבר הוא, כי הכח ללחום עם יצרא דמינות, הוא מפאת החלק אלוק ממעל^(ח) הנמצא בתוך האדם, אשר משכנו בתוך פנימיות הלב, שהוא החלק אלוק ממעל ממש שבאדם המתייחס אך ורק אל הקב"ה, והוא למעלה מן המח שהוא כח האדם. ונמצא שכאשר האדם לוחם עם היצר הרע עם השכל והמח, הרי הוא עובד בכוחותיו העצמיים. ואילו כאשר הוא מעורר את נקודת פנימיות לבו, הרי הוא מגלה את נשמת רוח חיים שבאפיו, שהיא חלק אלוקית שבקרבו, ובכך יוכל לנצח גם יצר הרע זה המתיצב נגד ה'.

וזהו ענין מדת החסידות, כי פשטות העבודה היא: לעבוד את השי"ת ע"י כוחות הרגילים של האדם בעצמו, גם בלי להפעיל את כוחותיו הנעלמים המתייחסים להקב"ה. אולם חסידות מגלה גם את חלק האלוקית, שהוא הכוספה על פשטות קומת האדם, והיא מעוררת את האדם לעבוד את בוראו בכוחותיו נעלים ביותר, מצד פנימיות הלב, ואשר בכך יוכל לנצח גם יצר גדול כזה.

רצון השי"ת שיזכה האדם לשלימות אלוקית

ואכן זה גופא הוא הטעם שניתן כח מלמעלה אל הסט"א לפתות את בני אדם בענין מינות ואפיקורסות - שהכוונה בה באמת להקב"ה. וזה, מפני שרצה השי"ת כי מלבד השלימות הרגילה שמקבל איש הישראלי מצד היותו 'אדם', והיינו שבכח התגברותו על יצר נפש הבהמית, הרי הוא זוכה למעלת האדם, ואשר לשלימות זו נקנית מכח השכל והמח, והיא השלימות שקנו ישראל בהר גזרים והר עיבל, - הנה בנוסף לכך ביקש הקב"ה שיזכה האדם גם לשלימות גדולה מזו, והיא, שלימות אלוקית המתייחסת להשי"ת לבדו, ורצה השי"ת שגם האדם יזכה להתקשר למעלה עליונה זו.

ומטעם זה יש ביד השטן לפתות את האדם בנסיון קשה בענין עבודה זרה ומינות, ואשר הנצחון במלחמה זו אי אפשר לבוא ע"י כוחות האדם בעצמו, כי אין י' בישרות השכל להתגבר על יצר זה, ובהכרח צריך לעורר כוחות עליונים, כוחות אלוקיים, הנמשכים אל האדם מלמעלה. וכאשר מנצח האדם את היצר לא נחשב זה כאילו הוא שהתגבר עליו, אלא האלוקית שבקרבו היא שניצחה את המלחמה, והאדם רק השתדל לעורר את חלק אלוק, והנה בזה הוא זוכה להתדבק בשלימות אלוקית, שהינה נעלה הרבה משלימות האדם - שזכה מצד התגברותו על היצר הרגיל.

העבודה בביהמ"ק - התעוררות החלק אלוק ממעל

והנה עבודה נעלה זו - לעורר את נקודת פנימיות הלב, ולזכות אל שלימות אלוקית - היא העבודה הנעשית בציון עיר קדשנו, כי במקום ההוא מתעורר האדם לעבוד את ה' אלוקיו בעבודות נעלות ופנימיות יותר, שבכך היה רצון השי"ת, שיתעלה האדם ושידבק בכוחות עליונים הנטועים בקרבו, ובכך ייעשה הוא מרכבה אל החלק אלוק ממעל שבו, ויזכה להשראת השכינה ולהיות מכוון לשבתו ית'.

זני השרים הכלליים של כל האומות (ואכהמ"ב), וכאשר יורדים למקומן ומבררים אותן, נמשכת מכך שמחה רבה, כענין 'אין שמחה אלא בבשר'. ג. וזה כענין שאמרנו ד"ל בגמ' (ע"ז יז) במה שנאמר לגבי מינות (משלי ב, ט) 'כל באיה לא ישובן ולא ישיגו ארוחת חיים' - 'למימרא דכל הפרוש ממינות מיית', ופירש"י: כל המשתמדים לעבודת כוכבים אחר שנאבקו במינות אינם שביין, ואם שבין ממרהרין למות מתוך צרה וכפיית יצם, ע"כ. הרי שאין זה בכח אנושי לפרוש ממינות, וצריך לעורר על כך כוחות עליונים מלמעלה.

א.

קדושת ירושלים גורמת שאין יכולים לעבור על ציווי ה'

לא תוכל לאכול בעשרך מעשר דגך ויתרושך ויצהורך וכבודתך בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדור ונדבותך ותרומת ירך (ד.יז).

פי' רש"י: 'לא תוכל', רבי יהושע בן קרחה אומר: יכול אתה, אבל אינך רשאי. כיוצא בו "ואת היבוסים יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם", יכולים היו, אלא שאינך רשאי' וכו'.

הפסוק עוסק כאן בענין קדושת ירושלים, אשר רק בה יכולים לאכול את הקרבנות והמעשרות וכו', ולכן אין רשאים לאכול בכל שאר המקומות. וגם הפסוק שהביא רבי יהושע בן קרחה עוסק בענין קדושת ירושלים, שלא היו רשאים לכבש אותה כל עוד ששבועת אברהם אבינו לאבימלך היתה קיימת. ויש לומר כי לכן נקמה התורה בשני פסוקים אלו לשון שמשמעותו היא שאין יכולים לעשות את מה שאין רשאים, מפני שקדושת ירושלים משפיעה על האדם רוממות כזאת, שאם אין הוא רשאי לעשות איזה דבר על פי התורה, הרי הוא נדה כמי שאינו יכול לעשותה.

והענין הוא, כי יש שני מדרגות בכלל עבודת ה' וקיום התורה והמצוות, והם מפורשים בפסוק "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע" (ד. 15), והיינו שהבחירה הנכונה יכולה להיות בין הטוב והרע, ומדרגה נעלית יותר היא הבחירה בין החיים והמוות (הם תלויים בשני העצמים שבגן העדן מקדם, עין הדעת טוב ורע, לעומת עין החיים). והמדרגה הפשוטה של קיום התורה והמצוות היא באופן של בחירה בטוב ומאיסה ברע, ועל זה צריכים לצוות ולהזהיר, כי היצר הרע יכול למשוך את האדם אחר הרע הרע, וצריך האדם להתחזק ולהתגבר לעומתו. אבל כאשר זוכים להשיג כי התורה והמצוות הם החיים, ומה שעומד לעומתם הוא המות והאבדון ח"ו, אזי אין צריכים להזהיר כל כך על האסור והמותר, כי האדם מאליו נמשך אחר החיים ואינו מסוגל לבחור בהפכו [ולכן עין הדעת מוכנה "עין הדעת טוב ורע", ולעומת העין החיים אינו נקרא "עין המוות" רק הוא תלוי ברע]. וירושלים ובית המקדש הם בחי' הארת עין החיים בעולם הזה, ולכן מצד קדושת ירושלים מרגישים שאין יכולים לעבור את פי ה', כי התורה והמצוות הם עצם החיים.

ב.

כח התפלה להתגבר על חלק הדם הגשמי

רק הזק בלבתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש וגו' לא תאכלנו, על הארץ תשכנו כמים וגו' כי תעשה הישר בעיני ה' (ב. כז-כח).

הנה ממקרא שכתבו (ויקרא יט. טו.) "לא תאכלו על הדם", למדו חז"ל (ברכות ט.) שאסור לאכול לפני התפלה, ואמרו בלשון קדשם 'לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם'. וביארנו ברמז דבריהם, כי שם אדם מרמז על שני החלקים אשר יש בכל אדם, החלק הרוחני המרומז בא' שהוא הארה מאלוהי של עולם, והחלק הגשמי המרומז באותיות דם, כי 'הדם הוא הנפש' ובה תלויה כל החיות הגשמית של האדם. ובהו באה עבודת התפלה בכל יום, להתפלל 'על הדם' כמו שאחז"ל, כי בה ועל ידה ממשכים את החלק הרוחני שהוא הא' הנוספת על הדם. ובא הרמז על כך, כי 'דם' במילואו (דלת מ"ח) הוא בגי' תקי"ד, וכאשר מוסיפים עליו א' הרי הוא בגי' תפלה, כי אכן התפלה היא א' יותר על הדם.

ובזה יש לפרש גם את הפסוק בפרשתנו, שנאמר "רק הזק בלבתי אכול הדם", אשר הכתוב בא לומר שלא יאכל האדם כאשר הוא עדיין בבחי' דם, והיינו לפני שתתפלל 'על הדם' כגיל'. ועל כך מסיים "כי תעשה הישר בעיני ה'", כי 'הישר' הוא בגי' תפלה שהוא על הדם.

ויש להוסיף על כך, כי מפני שאיסור אכילת דם מורה על התפלה כמו שנתבאר, לכן מענינו כמה פעמים בפרשתנו לשון של שפיכה אצל איסור דם. והוא לפי שאמרו חז"ל (ברכות לא.) כי כמה הלכות תפלה לומדים אנו מתפלתה של חנה, ואי' באר"ק "שפיכה דרושי ברכות השחר) כי עיקר ענין התפלה הוא מה שכתוב שם (ש"א א. טו) "ואשפוך את נפשי לפני ה'". ולכן בא הכתוב לרמז אצל איסור דם, על בחי'

השתכחות הנפש אשר מקיימים בשעת התפלה.

ג.

מיתת סייף בדרך נקמה על אומות העולם

הכה תכה את יושבי העיר ההוא לפי הרב וגו' (ז. טו).

אמרו חז"ל (סנהדרין ע"ג) 'ואלו הנהרגין [פי' במיתת סייף], הרוצח ואנשי עיר הנדחת', ומלבדם לא מצינו באיש ישראל שיהיה נענש בסייף, מה שאין כן באומות העולם אמרו חז"ל (שם טו) 'שכל מיתת האמורה כבני נח אינה אלא בסייף', ויש להבין את פנימיות הענין בזה.

הנה חז"ל דרשו (שם טז) לחייב את הרוצח במיתת סייף ממה שנאמר בו "נקם ינקם" (שמות כא. ט), ונקמה זו היא בחרב כמו שנאמר "חרב נקמת נקם ברית" (ויקרא כו. כה). ורמזו חז"ל בזה כי מהותה של מיתת הסייף היא בדרך נקמה, אשר הנקמה היא מדרתו של הנחש (שבת סג. ב' ד' ע"ג), שהוא עצם הרע. והענין הוא, כי באמת כל העונשים אינם אלא תיקוני נפשות החוטאים, ולכן אין הם באים בדרך של כעס ואכזריות, אלא באופן של רחמנות והסדר המתלבשים בעונש, כי צריכים להמית את החוטא כדי להביאו לתיקונו. אבל מיתת סייף שונה משאר המיתות בכך שהיא באה בדרך של נקמה וכעס, אשר באמת הרי נקמה אמיתית שייכת רק כלפי הרע בעצם, אשר הוא אינו ראוי אלא לנקמה וכעס. כי מי שעצמותו טובה, אין ענין לנקום בו ולהענישו בשנאה וכעס על דבר רעתו שנתפסה בו רק בדרך מקרה. אלא צריכים רק לגלות את עצמותו הטובה, ומפני זה יכולים להעניש אותו, כדי שיתגלה הטוב שבו. אבל עונש הבא בדרך נקמה, היינו שמענישים בדרך שנאה כדי לגמול רע, וזה אינו ראוי אלא על מי שהוא רע בעצם. ולכן מיתת סייף הבאה בדרך שנאה ונקמה, שייכת רק כלפי אומות העולם, אשר אין להם עצמות של טוב [היינו אומות העולם מצד עצמם, כי לאמיתו של דבר יש בהם כמו ככל הבריאה ניצוץ אמיתי של מציאות טובה, אבל הוא נחשב חלק וניצוץ מנשמות ישראל, ואכמ"ל]. והוא שאמר הכתוב "חרב פניית בידם לעשות נקמה בגוים" וגו' (תהלים קטז. ו-1), אשר עונש החרב בא לעשות נקמה והוא שייך בעצם רק בגוים. אבל הרוצח ואנשי עיר הנדחת שונים מכל הרוגי בית דין, והם נידונים בעונש של בני נח כאשר יתבאר.

כי אנשי עיר הנדחת נידונים כמו גוים (כידוע בשם הגר"א ז"ע), והוא מפני שהם לא היו אנשים יחידים שהתגבר עליהם היצר הרע ועבדו עבודה זרה, אלא הלכו אנשי עיר שלימה והתקבצו יחד להיות נדחים לעבודה זרה, והרי הם ממש כמו אומות העולם שהם קיבוץ של אנשים לאומה שלימה העובדים עבודה זרה. ולפי שהוציאו את עצמם מן הכלל וכפרו בעיקר העובדים באופן של גוי הארצות, לכן נענשו להיות נידונים גם במיתתם כאומות העולם.

וענין הרוצח הוא גם כן פנס סודי בענין ההבדל שבין ישראל לאומות העולם, ודינים את הרוצח כמו גוי. כי הנה כלל ישראל נבדלו מכל האומות להיות עובדי ה' אשר הוא מקבל את עבודתנו ברצון, וכל היחודים והעליות שבעולמות העליונים תלויים בנו, ואילו אומות העולם אין עבודתם עולה לרצון לפני ה' [אבל יכולים הם לשלוח קרבנות לבית המקדש, כדי שיעלו על מזבח ישראל, ואכמ"ל]. ובאמת יש לומר זה מקור ושורש בראשית ימות העולם, כאשר הביאו קין והבל את קרבנותיהם לפני ה', 'וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעוה' וגו' (בראשית ד. ד-ה), ואז הניח הקב"ה את השורש לכן שעתידיים להיות כולל ישראל אשר עבודתם יתקבל ברצון, ומצד שני יהיו אומות העולם אשר אל מנחתם לא יפנה. וכאשר נתבונן במהותו של קין שהוא השורש לאומות העולם, נמצא שהיה קין 'ראש להורים' (אסת"ר הקדמה ט), ונמצא כי ענין אומות העולם מושרש בענין הרציונה. ולכן הרוצח המתנהג כמו שורש ענין אומות העולם, נידון במיתת סייף כאומות העולם.

[ויש לציין דבר פלא, כי דוק אצל שני דיני מיתת סייף אלו, דרשו חז"ל (ב"ב לא.) שאם אין יכולים להמית במיתה התכונה בהם, יכולים להמיתם בכל מיתה אחרת. ונראה כי אצלם שייך יותר להיות שלא יבואו להמיתם במיתת סייף הכתובה בהם, כי סוף כל סוף אין מיתה זו שייכת אליהם בעצם, כי כל אחד מכלל ישראל הוא עצם עצמות של טוב].

ד.

ע"י הלינה בירושלים מתלוה הקדושה עם האדם לביתו

ופנית בבוקר והלכת לאהליך (ט. טו).

פי' רש"י (על פי דרשת חז"ל): 'ופנית בבוקר, לבקרו של שני, מלמד ששעון לינה לילה של מוצאי יום טוב'.

יש לבאר וליתן טעם במוצהר זו של לינה בירושלים אחר העליה לרגל, כי לכאורה עיקר עליית הרגל הוא ראיית הפנים בעזרה והקרבת הקרבנות, ואם כן מה ענינה של לינה זו.

ויש לומר כי על ידי זה התלוה קדושת בית המקדש והעליה לרגל גם כאשר ילך האדם ויחזור לביתו. והוא על פי מה שאמרו חז"ל (ברכות טו) כי השינה היא אחד משישים במיתה, והנה יש באדם עצם לזו שאין המיתה שולטת בו (ב"ר פ"ג, ט), ויש לומר כי כשם שהמיתה הכללית אינה שולטת בעצם הלוו, כך גם עצם זו אין לה שינה שהיא אחת משישים במיתה. ואם כן נמצא כי בשעת השינה כאשר כל האיברים נרדמים ונמצאים במצב של מיתה, עומד עצם הלוו על משמרתו בתקפו. ובאיו בחינה מתחזק או כוחו ביתר שאת, כי מפני שהוא נשאר היחיד מכל האיברים בתקפו ובגבורתו, לכן הוא נהיה או המלך על כל האיברים.

והנה אמרו חז"ל (סוטה פ"ג) כי לומדים את שכרה של מצות לויה מן העיר לזו, ויש לומר שענינה של עיר זו היא כענין עצם הלוו. ולכן מצינו בעצם הלוו שאינו נהנה ממושם אכילה חוץ מסעודת מלוא מלכה (בית יוסף א"ח סי' ט), כי הוא מושך את חיותו מענין הלווי. וענין זה אחד הוא עם מה שעצם זה אינו בא לידי מיתה, וכן אין מלאך המות שולט בעיר לזו. כי המיתה היא הסתלקות החיות, וכן הוא ענין נפילה וירידה ממדרגות נעלות, אשר גם זה מוכנה מיתה כדאיית בוה"ק (ח"ג קל"ח). וכשם שמלוים את האורח אחר שהוא כבר אינו נמצא בבית, וממשיכים ללוות אותו בדרכו. וכך גם מלוים את השבת, גם אחר שכבר יצאה והסתלקה. כך גם נמשכת החיות של עצם זו לתמיד, ואין חלים עליה שום מיתה וסילוק.

ולכן צויה הקב"ה שהעולם לרגל ומתעלים בבית המקדש, לא יותירו את כל הקדושה אחרים כאשר הם חותרים לנתיהם. אלא ישארו וילוו בירושלים, ועל ידי זה תתעורר בהם תוקפה של עצם הלוו בשעת השינה, ועל ידי זה תתלוה קדושת ירושלים איתם בדרכם. ורק באופן זה יכול האדם לקיים "הלכת לאהליך", כאשר קדושת ירושלים וביהמ"ק יליו אותו אל ביתו.

ה.

רמזי שלוש רגלים

שלוש פעמים בשנה יראה כל זמורך את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר, בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ולא יראה את פני ה' ריקם (טו. טז).

יש בתורה שלש פרשיות אשר בהם עוסקת התורה באריכות בעניני המועדים, והן פרשיות אמור פניחם וראה, ויש לרמז בשמות אלו הפרשיות על הג' רגלים. כי 'אמור' הוא לשון של דיבור, והוא רומז לחג השבועות שאז דיבר הקב"ה עם כלל ישראל. 'פניחם' הוא אליהו הנביא, אשר בא לבתי בני ישראל בחג הפסח. וגם חג הפסח הוא ראש כל מועדות כי בו היה ראשית ענינים של עם ישראל, והוא מקושר לראשית כניסת כל אדם פרטי מישראל אל היהדות בעת הברית מילה, ואז נ"ב בא אליהו מלאך הברית. ו'ראה' הוא לשון של ראייה, והוא רומז לחג הסוכות אשר בו היו שואבים רוח הקודש (ב"ר ע. ה) שהוא בחי' ראייה כננון, וכן א"ב בספה"ק כי סוכה הוא מלשון סוכה ברוח"ק.

וי"ל עוד אשר כנגד השלש רגלים יש בכל יו"ט שלש קרבנות שצריך כל אחד להקריבו, והם קרבן הגיגה, עולת ראייה, ושלמי שמחה. וי"ל כי קרבן הגיגה רומז על כלל הרגלים, שכל אחד מהם נקרא חג בפני עצמו, ולכן הוא מקושר לחג הפסח שהוא ראש כל המועדות והוא כולל את כלם. ואכן בחג הפסח היתה תוספת קרבן זה, כאשר ביזם י"ד ניסן הקריבו קרבן הגיגה ניסן (פסחים טז). עולת ראייה היא כנגד חג השבועות אשר בו זכינו לראות את ה', כאשר התגלה אלינו בפנים בפנים במעמד הר סיני. ושלמי שמחה הם כנגד חג הסוכות אשר הוא זמן שמחתנו.

לדעת הישכם אוהבים את ה' אלוקיכם: התקוה הגדולה שיש להשי"ת מכל יהודי

א. אותו תעבוד ובשמו תשבע: אהבת ה' היא מצווה הכללית של אהבת ה'

לפנים משורת הדין מגלה רגשי האהבה להשי"ת | המסילת ישראל בא להציל את האדם מסתירות בהנהגתו | עבודה רבה צריך האדם כדי שיצא זכאי בבית דין של מעלה | הטענה הכללית שיש על האדם | אהבת ה' אינה רק מצווה נפרדת לעצמה | חסרון באהבת ה' מורה על חסרון בכל המהות האדם

ב. מוסר ה' בני אל תמאס: ככל שהאדם בעל מעלה כך מוסיפים לבוא אליו בתביעות

רק הריבוננו של עולם יודע את גדלות נשמות ישראל וממילא רק הוא יודע עד כמה אפשר לדרוש מהם | טענה של תינוק הבורח מבית הספר: עשיתי כל מה שכתוב בשלחן ערוך | ככל שבחור יותר בר הכי הוא יותר שמח כשתובעים ממנו להתעלות | יש לך בחור שכולם מתפעלים ממנו אבל כולו חיצוניות | צריכים לשאול אדם עם טעם זקנים מה דעתו על בחור זה | ככל ש'רודפים' אותו יותר כך הוא יודע שעדיף לגדולות

ג. ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי: עיקר עבודת האדם לגלות את אהבתו להשי"ת

מן השמים תובעים מיהודי להתאים את עצמו למדרגות שהשי"ת מצפה ממנו | לא להיות כמו אותו בחור חיצוני | צריכים להיות ראויים שיבואו לאדם עם תביעות | אם העבודה שלו נעשית כדי להימלט מטענות של הבית של מעלה לא יתעסקו בתיוקן ושמתו | ציור של נשמה בעולם התורה | הברור שמתברר החל מפרק יג במסילת ישראל

א.

אותו תעבוד ובשמו תשבע: אהבת ה' היא מצווה הכללית של אהבת ה'

נכנסים לעולם חדש - עולם של לפני משורת הדין

המסילת ישראל כאן בפרק יג (יג) פותח עבורנו עולם חדש - עולם של 'לפנים משורת הדין'. הענין של לפני משורת הדין נוגע לכל חלקי התורה, הן לחלק של סור מרע שהמסילת ישראל מכנה פרישות, והן לחלק של עשה טוב שהוא מכנה חסידות. לפני משורת הדין מלמד את האדם שעליו להיות עם אהבת ה'! להיות עם עבודת הלב - 'האבן אן הארץ צום אייברשטען' - עם הרגשים של אהבה! על האדם להיות כל ימיו מתוך תקוה שמי יתן ויזכה בשלימות! וכדי לעשות נחת רוח לריבונו של עולם בשלימות! וכדי להביע ולבטא את ההרגשים הללו הוא עובד את השי"ת ביותר ממה שהוא מְצַוָּה: הוא רק חפץ להוסיף עוד גדרים וסייגים, עוד דקדוקים והידורים, הוא רק מחפש עוד היכי תמציי' ומצבים בהם הוא יכול להראות את גודל אהבתו לריבונו של עולם.

תמצית הענינים של הפרקים הקודמים

מתחילת הספר עד כאן בפרק יג מדבר המסילת ישראל אודות הדברים המחייבים כל יהודי - בתור יהודי. בפרקים הראשונים (ב-ה) דיבר על זהירות: לעורר את לב האדם להיות זהיר במעשיו. הוא הסביר שם שאם האדם לא מתבונן ולא משקיע לב ומחשבה בעבודת ה', אזי כל העבודה שלו הופכת להיות מצוות אנשים מלומדה - ומשם הדרך קצרה להיכשל בכמה ענינים, עד שהוא מוצא את כל חייו מלאי סתירות; כמו שדברנו לעיל באריכות: כאן הוא מקבל עליו עול מלכות שמים במסירות נפש, ורגע אחר כך הוא מקפיד על כבודו עד קצה האחרון, וכדומה עוד ועוד דוגמאות, ולכן על האדם לעורר את עצמו מן התרדימה הגדולה ולחיות עם חשבון הנפש. בפרקים הבאים (ו-ט) הכניס המסילת ישראל כוחות גדולים כדי לנער מן האדם מעצלות וכבדות בעבודת ה' ולהחזיר בו את מדת הזריזות; שיעבוד את השי"ת עם חשק וחיות הנפש, אשר כתוצאה מזה עושה האדם את המצוות בדקדוק רב ועושה כל מה

שבכוחו כדי לקיים כל מצווה בתכלית ההידור והשלמות.

שוב אחר כך (פרקים י-יב) הוא עובד על מדת הנקיט: להיות אדם שאינו מוליך את עצמו שולל אחר כל מיני היתרים ואמתלאות, אלא מבקש את האמת וחפץ לדעת מהו כוונת התורה בתכלית. המסילת ישראל מסביר שם לאדם עד כמה הוא עלול לרמות את עצמו בכל מיני הוראות היתר והסברים שונים ומשונים, ולכן נדרש ממנו לרכוש את מדת הנקיט ולזכך את עצמו מכל ההיתרים הללו. כמו כן דיבר המסילת ישראל אודות התביעה שיש על לב האדם הנקיט את עצמו בכל עניני המידות; כמו כעס, נקמה, גאווה וכדומה ולהיות אדם זך וישר ובעל מידות טובות ומתוקנות.

תכלית כל האמור לעיל: שאדם לא יהיה מופרך מיסודו

במילים אחרות: עד כאן היתה מגמתו של המסילת ישראל להביא את האדם למצב שלא יוכלו לבוא אליו בתביעות וטענות נגדו: יהודי שאומר 'שמע ישראל' בכל יום, הוא לומד תורה ומקיים מצוות ומכנה את עצמו חרד לדבר ה', ומנגד הוא נכשל בלשון הרע וביטול תורה - הוא אדם מופרך מיסודו! הטענה נגדו היא טענה גדולה ונוראה ואין לו שום מקום להתחמק ממנה. ובכל הפרקים הללו בא המסילת ישראל ללמד את האדם איך להתנהג באופן ראוי עד שלא יהיו נגדו שום טענות כגון דא. שיהיה ביכולתו לעמוד בבוא העת בבית דין של מעלה ולומר: עשיתי ככל אשר צייתני! קיימתי את כל מצוות התורה כמו שהתורה דורשת ממני! ובכל הפרקים הללו למדנו לדעת איך אדם שומר תורה ומצוות מן השורה - 'א געוונליכער איד' - אכן יהיה שומר תורה ומצוות כפי הנדרש ממנו. וכמוכן שגם עבודה זו אינה עבודה של מה בכך, כי כדי להיות נקי מנגיעות ומתאוות צריך האדם להשקיע עבודה ויגיעה רבה ועצומה כל ימי חייו, אמנם מנגד, על אדם שלא משלים את עצמו בחלק זה רובצת תביעה נוקבת!

נקודות:

לפנים משורת הדין מלמד את האדם שעליו להיות עם אהבת ה'! להיות עם עבודת הלב - 'האבן אן הארץ צום אייברשטען' - עם הרגשים של אהבה! על האדם להיות כל ימיו מתוך תקוה שמי יתן ויזכה אפילו אחת בחייו לעשות נחת רוח לריבונו של עולם בשלימות! וכדי להביע ולבטא את ההרגשים הללו הוא עובד את השי"ת ביותר ממה שהוא מְצַוָּה

הוא טוען בצדק: עשיתי כל מה שצריך על פי שלחן ערוך

כאן בפרק יג נכנס המסילת ישראל לסוגיא חדשה... סוגיא שלא נועדה רק כדי שאדם יקיים תורה ומצוות ויציל את עצמו מטענות ומתביעות, אלא מדובר כאן מענינים שאדם יכול היה לומר עליהם: גם אם לא אקיים אותם אי אפשר לבוא אלי בתביעה! מדינת דגמרא אינו צריך לפרוש את עצמי מהם! אני משתדל לעשות ולקיים את כל מה שנפסק להלכה ואיני צריך להוסיף עלי עוד גדרים וסייגים! אני נחשב לערליכער איד גם אם אני מוסיף ענינים שהם רק לפני משורת הדין! ובפשטות אכן יצדק הלא בדבריו, אכן לא יוכלו להורות עליו ולומר: לא עשית כנכון! לא יצאת ידי חובה כלפי שמיא! כי אם אדם מקיים את מה שכתוב בשולחן ערוך - לכאורה - אי אפשר אליו בטענות.

כל מצווה שבתורה צריכים לעשות עם אהבת ה'

אפס כי הגם אמת שאין טענה פרטית נגד אדם שמקפיד על כל סעיף קטן אבל אינו מוסיף חסידות ופרישות - אולם טענה כללית יש עליו כהנה וכהנה! כי הלא יש מצוות עשה - שאינה מצווה פרטית, אלא מצווה כללית: "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ", וברשי" שם "עשה דבריו מאהבה" - בכל מצווה שיהודי עושה עליו לבטא את אהבתו לריבונו של עולם. מצוות אהבת ה' היא מצווה שצריכה להתלוות לכל מצווה ומצווה שבתורה. הוי אומר: בכל פעם שהתורה מְצַוָּה אותך לעשות איזה פרט, דורשת ממך התורה כי בד בבד תעשה זאת בכל לבבך! עם כל החיות! עם כיסופים והשתוקקות!

בני אדם שמטיבים זה עם זה מתוך אהבה עושים זאת בלב ונפש חפיצה

פוק חזי שכאשר אדם עושה טובה לאוהבו, ובפרט כאשר עושה פעולה מתוך מטרה וכוונה ברורה להביע בזה את רוב אהבתו, הוא אינו מחפש רק לצאת ידי חובתו - 'אבי יוצא צו זיין' - אלא הוא עושה זאת בלב ונפש חפיצה; עם כל הלב ועם כל הפרטים הנלווים ואינו חוסך מאומה. וככל שאהבתו גדולה לאדם זה - כך

אדם עלול לשבת בגן עדן דורי דורות ולפתע יסבירו לו שהוא כלל לא כזה 'שיינער איד' כמו שחשב... לפתע הוא מתחיל להבין כמה כל המהלך שלו היה מעוות ומשובש. הוא תופס את עצמו שעד עכשיו היה חי בעולם התווה וחשב שהוא צדיק והוא יושב על מקומו האמיתי בגן עדן. לפעמים יתעורר הדבר על ידי זכות אבות, לפעמים על ידי אחד מצאצאיו שעשה פעולה לעילוי נשמתו

גדולות ונצורות - מען ועט נאך אמאל האבן נחת ביי אים' - לבחור כזה באים בטענות. לא נתנים לו מנוח! לא מוותרים לו! ומחפשים כל דרך איך ללמד אותו את האמת. ורק על ידי זה אכן יצליח להגיע לתיקון ולתכלית שלו. שיטה אחרונה של כל האמור: אדם שיש עליו תביעות - הוא האדם המוצלח.

קודש לריבוננו של עולם - אין לו! כל היראת שמים שבו והתורה שהוא לומד, לא נועדו אלא כדי להציל את עצמו מתביעות ועונשים.

אדם כזה, אם הוא ישמע שיתכן שיענישו אותו גם על לפנים משורת הדין - אזי גם את זאת יהיה מוכן לעשות, הכל, ובלבד שלא יהיו לו 'צרות' עם בית דין של מעלה... כל ה'עירליקייט' שלו נועד רק לדבר אחד: כדי שיעבור את כל המחיצות עד הגן בלי כאב ראש מיותר... הוא רוצה לעבור את 'נקודות הבידוק' עד לגן עדן, ומשם והלאה שיהא שלום עליו נפשי... אבל הוא כלל אינו מחפש דרכים איך לעשות דבר עבור הריבוננו של עולם מתוך חפץ ורצון עצמי! הוא אינו מבקש דרכים כיצד להביע את אהבתו לריבוננו של עולם.

ומן השמים יאמרו: אתה רוצה לרמות את עצמך? נו נו, אזי יעזרו לך לרמות את עצמך! וכמו שאמרו חז"ל (מכת י:): "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו". והנהגה העליונה נותנת לו מנוחה, הן בעולם הזה - שמהלך חייו יתנהלו להם בהשקט ובטח בלי שיערערו מן השמים את שלוות חייו, והן בעולם הבא - שיעבור את הדין וחשבון בבית דין של מעלה בלי שום מכשול וייצא זכאי בדין. לא יהיו עליו שום טענות! הלא מדובר כאן באדם שלא זלזל בשום סעיף קטן! המלאכים יוליכו אותו אחר כבוד לגן עדן וישיבו אותו במזרח - ויתנו לו לחיות שם בדמיונות שהוא יהודי מוכוב ונשוא פנים...

צריך זכות מיוחדת לצאת מעולם הדמיון שהוא שריו בו
אדם עלול לשבת בגן עדן דורי דורות ולפתע יסבירו לו שהוא כלל לא כזה 'שיינער איד' כמו שחשב... לפתע הוא מתחיל להבין כמה כל המהלך שלו היה מעוות ומשובש. הוא תופס את עצמו שעד עכשיו היה חי בעולם התווה וחשב שהוא צדיק והוא יושב על מקומו האמיתי בגן עדן. לפעמים יתעורר הדבר על ידי זכות אבות, לפעמים על ידי אחד מצאצאיו שעשה פעולה לעילוי נשמתו, וביום מן הימים יקחו אותו לידיים ויתחילו לדאוג לתיקון האמיתי שלו.

יאמרו לו שם: "ר' איד, הגיע הזמן לגלות לך את האמת! אתה מעולם לא הגעת למקום שאתה צריך להגיע אליו! אתה החסרת את העיקר אשר לשמו נשלחת לרדת ולחיות ב'עולם הזה'! אתה מעולם לא עשית דבר אחד מעצמך לכבוד הריבוננו של עולם". ולפתע מתחיל להתפוגג כל ה'טעם גן עדן' שהרגיש עד עתה - 'עס ווערט אויסגעוופט' - ואינו מבין מה אירע לו באמת. הוא תיכף ירוץ לשומר הפתח וישאל אותו: "מה אירע כאן?!"

ככל העולה על רוחו, אלא שלתכלית האמיתית שלו - הוא לעולם לא יגיע.

בחור בר דעת מבין שההצלחה הגדולה ביותר שלו היא כאשר הינו זוכה שבאים אליו עם תביעות וביקורת. כי לבחור שעדיין לגדולות, לבחור שעדיין מקווים שיום יבוא ועוד יראו אצלו

ג.

ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי: עיקר עבודת האדם לגלות את אהבתו להשי"ת

הנהגה של תרי"ג מצוות

ונבוא אל המכון בדברינו: הריבוננו של עולם יסד סדר והנהגה כללית בעבודת ה' אשר היא בגדר שווה לכל נפש וכל אחד יכול לשמור על ההנהגה הזאת וללכת בדרכה - והיא כלל התורה והמצוות שניתנו לכל יהודי על הר סיני. כל יהודי מקטן ועד גדול צריך לקיים כל מצווה - קלה כחמורה. ואם יהודי עובר חלילה על אחת ממצוות התורה, אזי רובצת עליו טענה והוא עתיד ליתן את הדין על כך. וזהו אחד מיסודות האמונה; העיקר של שכר ועונש, שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצוותיו ומעניש לעוברי מצוותיו.

כמובן שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ולכל אדם ואדם יש חשבון אחר - כל אחד לפי ערכו ועניינו. כי מעשי כל אדם נשקלים במשקל ופלא אלוקי, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה יג, א): "ו אין שוקלין אלא בדעתו של א-ל דעות", וחומר הדין והחשבון שיש עם כל אחד שונה, אבל בוודאי שכל דבר בא במשפט ואין שכחה לפני כסא כבודו.

הנהגה של 'לפנים משורת הדין'

אמנם לבר מן החובה המוטלת על כל יהודי להקפיד על קלה כבחמורה, ישנו ענין של לפנים משורת הדין - אשר המסילת ישרים מכנה זאת פרישות וחסידות. וענין זה אינו שווה לכל נפש, ולא מכל אחד דורשים את אותה המדרגה בשווה, כי בזה גם מבחינים בין אדם למשנהו ולא כולם שווים בפניו. מאדם פלוגי תובעים מדרגה אחת ומרעהו מדרגה אחרת וגדולה יותר.

ואפילו אצל אותו האדם עצמו אין כל העיתים והזמנים שווים; בתקופה אחת דורשים ממנו לעמוד במדרגה פשוטה, ואילו בתקופה אחרת דורשים ממנו שיתעלה למדרגה נעלה יותר. ומחמת שאין לדבר זה כללים ברורים - 'עס האט נישט קיין הלכות' - ואי אפשר לקבוע בזה מסמרות, לכן נולדה מציאות כזו שאם אדם רוצה להתחמק מהענין של לפנים משורת הדין, אזי יכול להרשות נתונה בידו להתחמק כרצונו! הוא יכול להרגיש שהוא יהודי טוב! ואם הוא מקיים כל קוץ ותג בשלחן ערוך כבר אינו זקוק לשום דבר יותר מזה.

אם האדם חפץ להגיע לאמת יוסיפו עליו עוד ועוד תביעות

אלא שכל ההסתכלות הזאת בטעות גמורה יסודה: לאמיתו של דבר יש תביעה בשמים כדי כל איש ישראלי: למה אינך עושה מעשים כדי לבטא בהם את אהבת ה' הנוערת בקרבך? למה אינך עושה מעל ומעבר למה שציוו אותך? למה

הגן עדן משום מה אינו עובד כמו שצריך - אני לא מרגיש את התענוג שהרגשתי כאן אתמול!" והשומר יאמר לו: "הואיל נא לבוא עימי! אתה צריך כעת לרדת קצת לגיהנום כדי לזכך את עצמך על כך שלא עשית לפניך משורת הדין! סוף סוף כבר יעשו ממך בן אדם - 'מען וועט מאכן פון דיר א לייט' ותגיע לאמת! וכאשר תחזור לגן עדן שוב תרגיש את הטעם הישן נושן שהיה לך בגן עדן."

עובד ה' אינו מחפש שום תירוץ ואמתלאות

אדם שהוא בר דעת אינו ממתין עד שיוציאו אותו מגן עדן ויאמרו לו שעד היום הוא היה חי בעולם התהוה! אלא כבר מעתה הוא חפץ לקבל עליו את כל התביעות! העבודת ה' שלו אינה ענין של 'יוצא זיין'! ואינו משקיע את הכוחות שלו רק כדי שלא ימצאו פתח להוכיח אותו... הוא יודע שמהלך כזה הוא אולי מאד טוב כדי להשיג דברים בעולם הגשמי, אבל בכל הנוגע לעבודת ה', אין בו שום רווח ותועלת. עובד ה' אינו מחפש תירוץ והסברים! אדרבה גם אם יהיו לו אלף ואחד תירוץ - הוא לא ישתמש בשום תירוץ כדי לפטור את עצמו!

ואם לא יצליח לעמוד במדרגה הזאת ולא יעשה לפניו משורת הדין, הוא יוכיח את עצמו בכל התוקף. הוא לא ינסה להתנצל בכל מיני אמתלאות לאמר: אני לא ממש מחויב בכך, זה רק לפני משורת הדין וכדומה, אלא יאמר אני בוודאי מחויב בכך, מגיע לי ארבעים חסר אחת על שלא עשיתי את מה שעלי לעשות. אדם שחי מתוך מהלך מחשבה כזאת, זוכה שפותחים לו את השערים בעבודת ה'.

בשער הפרישות ישנו בירור על מדרגת האדם

כאשר מתחילים ללמוד שער הפרישות, תיכף מתחיל להתברר אצל האדם: האם הוא מבקש לעבוד את הריבונו של עולם בלב שלם, או שהוא רק חפץ לצאת ידי חובתו. כל אלו שחפצים רק לצאת ידי חובה, החזיקו מעמד עד השער הזה - שגם זה כלל לא פשוט - אבל בשער הזה הם נופלים החוצה. יש להם תירוץ טוב - הלא על פי הלכה הם לכאורה יהודים כשרים - אבל למעשה הם לא ממלאים את רצון ה' האמיתי, הם לא ממלאים את התפקיד שלהם והם לא יגיעו להיכן שעליהם להגיע.

אלו שישארו בלימוד של מסילת ישרים אחרי פרק י"ג, הם אנשים שאכן חפצים באמת להיות עובדי ה'. הם לא מחפשים רק לצאת ידי חובה ולא מחפשים תירוץ ואמתלאות כדי להימלט מן החובה! ואכן זהו היסוד האמיתי שעליו מבוסס כל הבנין של עובד ה' אמיתי; שדוקא במקום שאולי יש לו פתח להשתמש, כי יהיה בידו לתרץ את עצמו עם כל מיני תירוץ אמיתיים לכאורה, הנה חרף זה הוא עושה את עבודתו בנאמנות ובמסירות - וזהו סימן שהוא עובד ה' אמיתי. זהו סימן שיש לו נדיבות הלב לעבודת הבורא והוא אכן חפץ לגרום לנחת רוח בעליונים, וכאן - ברגע שהיסוד הזה הפך להיות נר לרגליו - מתחילים את העבודה של פרישות וחסידות.

הגיע לקחו אותו האחים הק' לידיהם ועבדו עמו, עד שנהיה צדיק באמת. אחר תקופה שהיה שם, חזר אותו איש לביתו, ואמר: 'איך ווייס אז איך בין נישט גוט!' (אני יודע כי איני טוב).

סיפר כ"ק אדמו"ר מאמשינאו ז"ע: אחד מתלמידיו המובהקים של הרה"ק הרבי ר' שמחה בונם מפרסיסא ז"ע אירע לו פעם שנפל ממדרגתו, וכבר לא היה כאחד מן החבריא של תלמידי הרבי ר' בונם. זמן מה לאחר מכן, בבוקרו של חג השבועות לפני התפלה, התיישבו בני החבריא להתכונן יחד לקראת מתן תורה, והתעסקו כולם בהכנת ה'מוחין' הראויים בבוקר חג השבועות. וכני אותה החבורה היו גדולי עולם, כמו הרה"ק מקאצק ז"ע, הרה"ק רבי איציק'ל ווארקער ז"ע, הרה"ק בעל חידושי הרי"ם ז"ע, והרה"ק מראדימין ז"ע, ועוד שאר בני החבריא שהיו גדולים כמותם, וישבו כולם בצוותא והתכוננו למתן תורה. אותו תלמיד התיישב גם כן עמהם כמו שהיה רגיל עד אז, אבל לא הצליח להבין ולהיות עמהם (מיר-האלטן) כמה שהם מתעסקים, לפי שכבר לא היה במדרגתם, ולא היה יכול לעמוד על ה'מוחין' שלהם. בראותו כי אין הוא מבין כמה חבריו עוסקים, נכנס תלמיד בכביה אל הרבי ר' בונם, והתאונן לפניו כי החברים מרחיקים אותו. ובאמת לא ריחקו אותו החברים כלל, אלא מפני שלא היה במדרגתם הנעלמת, ולא היה מסוגל להבין כמה הם עוסקים. - שמע הרבי ר' בונם את טענתו, ולא הגיב ולא ענה לו שום דבר.

עברו כמה חודשים, והגיע ערב יום הכיפורים, שלח הרבי ר' בונם לקרוא לאותו תלמיד שיכנס אליו. בא התלמיד ונכנס, פתח הרבי ר' בונם ואמר לו: 'איך בין א נישט ווערדיגער, דו ביסט אויך א נישט ווערדיגער, לאמיר ביידע צוזאמען תשובה טוהן' (אני הנני לא שוה, אתה גם כן הינך לא שוה, הבה נעשה תשובה שנינו ביחד). ובאלו הדברים העלה אותו הרבי ר' בונם למדרגה גדולה, ושוב נהיה לאחד מגדולי התלמידים כמו שהיה מאז ומקדם. ואמר כ"ק אדמו"ר מאמשינאו: 'דער טאטע האט מיר נישט געוואלט זאגן ווער ס'איז געוועהן, משום כבודו' (אבי - הרה"ק רבי יוסלע מאמשינאו ז"ע - לא רצה לומר לי מי היה זה התלמיד, משום כבודו), כי אכן היה אחד מגדולי תלמידי הרבי ר' בונם, אבל כל בשר ודם יכול לפעמים ליפול.

והביאור במה שהמתין הרבי ר' בונם עד ערב יום הכיפורים כדי להעלותו, יש לומר כי הרבי ר' בונם חיפש למצוא איזה צד השווה שיש לו עמו, כדי שיוכל להתקשר עמו ועל ידי זה להעלותו. ולכן המתין עד ערב יום הכיפורים, אשר אז אכן עמד על כך שיש איזה צד השווה ביניהם, והוא מה שאמר לו ששניהם הם 'נישט ווערדיגער', ובכך הרי הם שרים בזה יחד, ועל ידי זה היה יכול להעלותו. ומן הסתם אותו תלמיד גם עבד על כך שיוכל לומר עליו שהוא 'נישט ווערדיגער', ובוה היה יכול הרבי ר' בונם להעלותו.

פעם אחת הגיעו אל הרבי ר' בונם קבוצה של 'פראָפּעסאָרן' ומלומדים יהודים, שהיו ל"ע אפיקורסים גדולים, ובאו לפניו ברצותם להתווכח עמו על עניני אמונה. פתח הרבי ר' בונם ואמר להם: 'היינט זענען נישט דא קיין אפיקורסים! אמאל אין די אלטע צייטן זענען געוועהן גרויסע אפיקורסים, ס'איז געוועהן א פרעה, ודאס דער אויבערשטער האט אים געגעבן גרויסע מכות, און אפילו הכי האט ער נאך אלוט געפרעגט מ'ה'. אבער היינט, אז מען הערט נאך איין ריבער, טאפען זיך די אלע אפיקורסים אָן קאָפלעך, און שרייען שמע ישראל! (יהוים אין אפיקורסים כנמצא: פעם בומנים הקודמים היו אפיקורסים גדולים, היה אז פרעה, שהקב"ה נתן לו מכות גדולות, ואפילו הכי עדיין שאל מ'ה'. אבל בומנזי, כאשר רק שומעים רעם אחד, מליבשים כל האפיקורסים את עצמם בכיפות, וצויעים שמע ישראל.)! וכאשר ר' בונם ר' בונם מפיו הק' את הדיבורים האלו, נכנס פחד ה' בלבבותיהם והתעוררו בתשובה, ומיד הוציאו כולם 'טאשן טיילעך' (טפסים) שהיו בכיסם, ולבשו אותם על ראשם ואמרו 'שמע ישראל' באמונה שלימה.

כ"ק מרן רבינו ז"ע היה נוהג להרבות בדברי ביטול ובחבנה, כמה אין הוא כראוי וכוונתו, וכמה צריך הוא לחזור בתשובה. והגלים היו לשמוע בביתו איך שהרבנית ע"ה או בתו מרת חנה'לע ע"ה, שואלות אם הוא צריך עוד איזה דבר, ותמיד היה עונה: 'יאי, איך דארף, איך דארף נאך תשובה טוהן...' (כן, אין צריך, אני צריך עוד לחזור בתשובה...) וזו הייתה השיחת חולין הגלילה שלו.

פעם עברו שב"ק לפני מנחה חזר זקני הרה"ח ר' נטע שארף ז"ל לפני כ"ק רבינו על מימרא בשם הרה"ק בעל חידושי הרי"ם ז"ע, ששאל כיצד מותר לשוב בתשובה בשבת, הרי אסור להיות בשבת במיריות ובעצבות. ותירץ, כי תשובה היא מילת הלב, ומילה דוחה שבת. והנה רבינו היה נוקב ביותו שלא לדבר קודם התפילה, וכאשר היה צורך גדול, דיבר רק בלשון הקודש. ולמחרת עוד קודם התפילה, קרא לזקני ואמר לו: 'אמרת התורה, אה אה! כל הלילה הרהרתי בזה', כי זה היה חשבון בעיניו 'מצ'אה' גדולה, שאפשר לחזור בתשובה בשבת, כי תמיד היה דורש ומבקש אחר התשובה.

פעם אחת כאשר נסע הרה"ק הרבי מלובלין ז"ע בדרכו אל רבו הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליזענסק ז"ע, ראה יהודי אחד באיזה אכסניה שהיה נראה לו צדיק גדול, כי ראה את תפלתו המרוממת, והביט עליו הוא עורך תיקון חצות בבכיות נוראות על גלות השכינה, וכך גם על התנהגותו מציאות מאד חן בעיניו. נישג הרבי מלובלין אל היהודי ושאל אותו: 'מי הוא רבכם? תלמידיו של מי אתם? ענה לו היהודי כי אין לו רבי כלל. אמר לו הרבי: 'אם אף על פי שאיך נוסע לרבי אתה נראה כך, מי יודע מה יהיה נעשה ממך אם תהיה עומד אל הרבי ר' אלימלך', וכך הוסיף ודיבר על לבו, עד שהסכים עמו ונסעו יחדיו אל הרה"ק.

ויהי בהגיעם נכנסו הרבי מלובלין ואותו יהודי לפני הרה"ק, אבל תיכף ככניסתם אל החדר הסתובב הרה"ק והפנה את ראשו מהם, ולא אמר להם 'שלום', כאילו שהוא ברוגז איתם, התביישו הרבי מלובלין ואורחם מהם. פנה הרבי מלובלין ואמר לאותו יהודי: 'איך האב מייך מן החרטום עפעס פארזינדגט, דער רבי וויל מייך נישט אנקוקן, און ממילא שוין אייך אויך, ער האט זיכער אייך נישט געמיינט' (אני כנראה נכשלתו באיזה חטא, ולכן אין הדין רוצה להביט עלי, ולכן גם עליכם, כי אתכם הוא בודאי לא תכחין). ואמר: 'איך וועל מייך צוגרייטן פאר טעג מן השבת טוהן, און דערגאן וועל איך אריין גיין צום רבינ' (אכן אתה עצמי כמה ימים ואעשה תשובה, ואחר כך אכנס אל הרבי).

וכך אכן עשה הרבי, התבונן בעצמו וחזר בתשובה גדולה על כל נדנדו קל שמצא בעצמו, ואחר כך נכנס אל הרה"ק. והנה מיד כאשר רח נכנס אל הבית, יצבול הרה"ק באהבה וחיבה, ואמר לו בשמחה גדולה: 'אה! יעקב יעקב'! ושמח איתו מאד. התפלא הרבי מלובלין ואמר: 'איך בין היינט נישט אזוי גוט, אז איך זאל האבן געוועהן אפאר טעג צוריק אזוי שלעכט' (אני היסוד כל כך טוב, שאיחשב לפני כמה ימים כל כך גרוע - הדינו שאין שנינו גדול כל כך בין מדרגתו דאו למדרגתו של היסוד), כי א"פ שהוא עפעס מה שהרבי קיבלו, אבל מה היא אהבה גדולה זו. ענה לו הרה"ק: 'דו מיינסט אז איך האב דיך געמיינט? חס ושלום! איך האב געמיינט יענער'! (אתה חושב שעליך התכוונתי? יחי! התכוונתי לאותו היהודי!). תמה הרבי מלובלין, ואמר: 'אבער יענער איז דאך אזוי צדיק! איך האב אים דאך געברענגט דא' (אבל הרי הוא כ"כ צדיק! הרי אני הבאתי לכאן).

ענה לו הרה"ק ואמר לו: 'דע לך שישנם ארבע מדרגות, יש מי שאינו טוב וחושב שהוא טוב, יש מי שהוא טוב וחושב שאינו טוב, יש מי שאינו טוב ויודע שאינו טוב, ויש מי שהוא טוב ויודע שהוא טוב'. והמשך ואמר: 'מי שאינו טוב והוא טובעל חושבו שהוא טוב, הרי הוא חי עם טעות, שהרי באמת אינו טוב, וסיים: 'נו, אויך א טעות וועט ער זיך אמאל כאפן' (על טעות עזר תיפוס את עצמו פעם), וכאשר יעמוד על טעותו יעשה תשובה. והמשך עוד על מי שהוא טוב וחושב שאינו טוב: 'נו, אזוי דארף דאך א אזוי זיין' (הרי כך צריך יהודי להיות). ואף על מי שאינו טוב ויודע שאינו טוב אמר: 'נו, אז ער ווייסט דאך אז ער איז נישט גוט, וועט ער דאך תשובה טוהן און ווערן גוט' (הרי אם הוא יודע שאינו טוב, הרי יעשה תשובה ויהיה טוב). ואז אמר: 'אבער איינער וואס איז גוט און ער ווייסט אז ער איז גוט, ער וועט קיינמאל קיין תיקון נישט האבן' (אבל מי שהוא טוב ויודע שהוא טוב, הוא לא היה לו תיקון לעולם) ובוה סיים את דבריו, כלומר שאותו יהודי הוא טוב ויודע שהוא טוב, ולכן לא רצה להביט בפניו.

הלך הרבי מלובלין והתנצל בפני אותו יהודי, ואמר לו: 'וואס זאל איך טוהן, אזוי דער רבי געזאגט' (מה אעשה, אבל כך אמר הרבי), ואמר לו את כל הפתגם ונאמר כ"ק רבינו ז"ע על כך, כי בזמנינו אם היו אומרים כך למאן דהו, היה בורה מיד ומסתלק מלפני רבי נזה, אבל הוא היה יהודי ירא שמים). חרד אותו יהודי על הדבר, ומיהר להיכנס אל הרה"ק בבכיות גדולות, ובקיש ממנו שילמד אותו דרכי תשובה. אבל הרה"ק אמר שאין לו תיקון אצלו, ואין הוא יכול לעזור לו. התנחן היהודי כי לא ידחה אותו, וטען כי 'אין לך דבר שעומד לפני תשובה', ואין הוא רוצה לשמוע שום דבר אלא הוא רוצה לשמוע תשובה. אבל אחר כל הדברים הלך רצה הרה"ק להתחיל עליו כלל, עד שבכה התורה לבכות בלי שיעור הרבה מאד, וכל הזמן טען כי הוא רוצה לחזור בתשובה.

כאשר ראה הרבי שהוא מתכוון ברצינות (ענטשט), אמר לו: 'דא קומען אסאך מאל חוטאים, גרויסע חוטאים מיט חטאים חמורים, איך יעדן א עצה געבן מיט יעדן איינעם, איך גיב זיי א תשובה. אבער מיט אזא פערשוין ווי דו ביסט... קען איך מייך נישט אליין קיין עצה געבן. מ'וועט מוזן ווארטן ביי ס'וועט קומען דא מייך ברודער - דער רבי רבי זושא, ביידע צוזאמען האפט מען אז מ'וועט שוין קענען עפעס מאכן' (כאם לכאן הרבה פעמים חוטאים, ואך חוטאים גדולים בחטאים חמורים, ואני יודע מה לפעשות עם כל אחי מהם, ואני נתון להם תשובה. אבל עם בריה כזאת כמו שאתה... אני יכול להסתדר עמך בעצמי. נהיה מוכרחים להמתין עד שיבא לכאן אחי - הרבי ר' זושא, ועל ידי שנינו ביחד אנו מקיים שכבר נצליח לעשות איזה דבר). המתין הלה עד שבא הרבי ר' זושא לליזענסק, ואכן כאשר